

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

<https://www.doi.org/10.17234/9789533792101.23>

Neuspjele reforme ruskoga i češkoga pravopisa iz 1960-ih godina

Sažetak: Početkom 1960-ih pojavila su nastojanja da se korjenito reformiraju dva slavenska pravopisna sustava – ruski i češki. Reforme su težile jačanju primjene fonološkoga načela kako bi se olakšalo usvajanje pravopisa u školi. Rasprave o pravopisnoj reformi pokrenute su, kanalizirane i zaključene političkom intervencijom, pa su u velikoj mjeri obilježene autoritarnim načinom upravljanja jezikom. Ipak, njihov sadržaj pokazuje da u pravopisne sustave s dugom tradicijom i stabiliziranom suvremenom uporabom nije jednostavno intervenirati, pa je zato instruktivan i danas.

Ključne riječi: pravopisna reforma, ruski, češki, 1960-e godine

1. Uvod

Početkom 1960-ih pojavila su se nastojanja da se korjenito reformiraju dva slavenska pravopisna sustava s dugom tradicijom i stabiliziranom suvremenom uporabom – ruski i češki. Rasprave o potrebi za reformom i njezinu poželjnom smjeru povedene su pritom samo nekoliko godina nakon što je za oba jezika objavljena nova pravopisna kodifikacija¹, a argumenti koji su se u njima čuli velikim su se dijelom podudarali. Obje su reformske inicijative međutim ubrzo odbijene, a prijedlozi izneseni tijekom rasprava nisu prihvaćeni ni u kasnijim revizijama pravopisnih sustava, koje su odobrene 1993. za češki i 2007. za ruski.²

¹ Ruska je pravopisna kodifikacija objavljena 1956. (*Pravila ruskoj orfografiji i punktuaciji*), a češka 1957. (*Pravidla českého pravopisu*).

² Posljedica je rasprave o pravopisu međutim bila pojava elaborirane pravopisne teorije. Među ruskim se radovima ističu npr. Vinogradov 1965, Ivanova 1971, Kuz'mina 1981, Lopatin 2009, a među češkima Sgall 1994a i 1994b.

U ovom će članku biti ukratko prikazane okosnice dviju rasprava o pravopisnoj reformi, najprije one koja je pokrenuta u Sovjetskom Savezu 1962., a zatim one koja je počela u Čehoslovačkoj godinu dana poslije. Glavni je cilj obje inicijative pritom bilo olakšati usvajanje pravopisa u školi, a glavno je sredstvo u njegovu postizanju bilo jačanje uloge fonološkoga pravopisnoga načela, tj. korespondencije između fonema u jezičnom i grafema u pravopisnom sustavu. Rasprave o pravopisu u objema su zemljama pokrenute, kanalizirane i prekinute političkom intervencijom, pa su u velikoj mjeri obilježene autoritarnim načinom upravljanja standardnim jezikom. Ipak, njihov sadržaj pokazuje da u pravopisne sustave s dugom tradicijom i stabiliziranom suvremenom uporabom nije jednostavno intervenirati, pa je u tom smislu instruktivan i danas.

2. Rasprava o reformi ruskoga pravopisa

Rasprava o reformi ruskoga pravopisa pokrenuta je 23. ožujka 1962., kad je najutjecajniji sovjetski dnevnik „Izvestija“ objavio članak A. I. Efimova pod naslovom *Krasnorečie i orfografija [Pravogovor i pravopis]*. U njemu autor ističe da je komplicirani ruski pravopis „glavna zapreka učenicima na putu prema višoj razini jezične kulture“³ te da bi njegovo pojednostavnjivanje oslobodilo vrijeme „za proučavanje samoga jezika, njegovih izražajnih slikovitih sredstava“⁴. Uslijedila je živa rasprava o reformi pravopisa, koja je do kraja 1962. bila koncentrirana uglavnom u časopisu „Russkij jazyk v škole“. U toj prvoj fazi rasprave većina njezinih sudionika bili su nastavnici ruskoga.

Glavnina iznesenih prijedloga odnosila se pritom na jačanje korespondencije između fonemskoga i grafijskoga sustava. Neki su bili umjereni i zahtijevali su sasvim male intervencije, npr. onaj koji se ticao pisanja samoglasničkih slova *u* i *vi* iza suglasničkih *ж* i *ш*. U ruskom naime postoje „tvrdo“ [i] i „meko“ [i]⁵, pri čemu se „tvrdo“ u pismo obično bilježi slovom *vi*, a „meko“ slovom *u*. Iza suglasnika [z] i [s], koji se u pismu bilježe slovima *ж* i *ш*, od tih dvaju samoglasnika može se pojaviti samo „tvrdo“ [i], no ono se u tim pozicijama zapisuje „pogrešnim“ slovom *u*, tj. *жу* i *шу*. Neki autori smatrali su da tu nedosljednost treba ukloniti te da u tim slučajevima treba pisati dosljedno *жvi* i *шvi* (detaljnije v. Arutjunova 2015: 30–32).

³ „glavnym prepjatstviem na puti učaščihsja k veršinam rečevoj kul'tury“ (Efimov 1962: 3)

⁴ „na izučenie samoga jazyka, ego krasočnyh izobrazitel'nyh sredstv“ (Efimov 1962: 3)

⁵ O fonološkom statusu tih glasova nema konsenzusa. Dok Leningradska fonološka škola (npr. L. V. Ščerba) zastupa stajalište da je riječ o dvama fonemima, Moskovska fonološka škola (npr. R. I. Avanesov) drži da je riječ o pozicijskim alofonima jednoga fonema.

Radikalniji je bio prijedlog da se u pismu dosljedno bilježe i rezultati fonoloških glasovnih smjena, koje u ruskom obuhvaćaju u prvom redu neutralizaciju samoglasnikâ i šumnikâ. Primjerice kad se morfem sa samoglasnikom [o] u riječi nađe neposredno ispred naglašenoga sloga, to se [o] smjenjuje s [v], ali se smjena ni na koji način ne odražava u pismu – iako se izgovara [vɐ' da], piše se *вода*, a ne npr. *вада*. Osim toga zvučni se suglasnik na kraju riječi ispred stanke redovito obezvučuje, pa se primjerice izgovara [s'n'ek], ali se piše *чек*.⁶ Neki sudionici rasprave smatrali su da i to treba promijeniti (detaljnije v. Arutjunova 2015: 30–32).

Krajnje radikalnima mogli bi se pak smatrati prijedlozi koji su tražili uvođenje posve novih slova za označivanje palataliziranih, tzv. „mekih“ suglasnika. U sustavu ruskih suglasnika glavna se fonološka korelacija naime temelji na opreci između nepalataliziranih ili „tvrdih“ i palataliziranih ili „mekih“ suglasnika, npr. [p] i [pʲ], [r] i [rʲ], [z] i [zʲ] itd. Oba se suglasnička parnjaka pritom bilježe istim slovom, npr. *n, p* i *з*, dok na palataliziranost ili njezin izostanak upućuje u pravilu tek samoglasničko slovo koje slijedi. Samoglasnik [a] piše se npr. slovom *a* ako je ispred njega nepalatalizirani, a slovom *я* ako je ispred njega palatalizirani suglasnik. Neki sudionici polemike (npr. Figurovskij 1962) smatrali su da svaki palatalizirani suglasnik mora dobiti vlastito slovo, što bi rusko pismo izmijenilo do neprepoznatljivosti.

Potkraj 1962. Viktor V. Vinogradov, ravnatelj Instituta za ruski jezik Sovjetske akademije znanosti, objavio je u dnevniku „Izvestija“ članak *Ruska-ja orfografija i eë reforma [Ruski pravopis i njegova reforma]*. Vinogradov piše da je u sklopu Instituta osnovan Pravopisni odbor sa zadaćom da pripremi pravopisnu reformu. Njegov je osnutak, kako ističe u članku, „odgovor Instituta za ruski jezik Akademije znanosti SSSR-a na zahtjev društva“.⁷ Istraživanja arhivskih materijala E. V. Arutjunove (2015) pokazuju da je pitanje pravopisne reforme zapravo otvorilo sovjetsko političko vodstvo kao važnu sastavnicu Hruščevljeve obrazovne politike – očekivalo se naime da će pojednostavnjivanje pravopisa u školama osloboditi vrijeme za poučavanje predmeta koji imaju puno opipljiviju korist za nacionalno gospodarstvo. Čini se da je upravo to „zahtjev društva“ o kojem piše Vinogradov. U svakom slučaju, nakon njegova članka rasprava o pravopisnoj reformi seli se na stranice vodećih sovjetskih lingvističkih časopisa, kao što su „Voprosy jazykoznanija“, „Voprosy kul'tury reči“ i neki drugi. Većina sudionika

⁶ Ni o fonološkom statusu glasova koji sudjeluju u tim smjenama u ruskoj lingvistici nema konsenzusa. Više riječi o tom bit će poslije.

⁷ „Otvor Instituta ruskoga jezika Akademii nauk SSSR na trebovanie obščestvennosti“ (Vinogradov 1962: 5)

sada su lingvisti, a njihovi su prijedlozi manje radikalni od onih koje su prije toga davali učitelji.⁸

Jedan od prvih jezikoslovaca koji se uključio u raspravu bio je Abram B. Šapiro (1962), koji je vrlo skeptičan prema ideji da bi pojednostavnjenje pravopisa među učenicima dovelo do kultiviranije jezične uporabe. Kao prvo, smatra da su uzroci nezadovoljavajuće razine izražavanja mnogobrojni i da pravopis nije čak ni među najvažnijima. Kao drugo, naglašava da glavni problem s usvajanjem pravopisa počiva u metodologiji poučavanja, a ne u samom pravopisnom sustavu. Prema njegovu mišljenju, potpuno je nerealno očekivati da učenici poznaju pravopis jednako dobro kao profesionalni lektor, pa bi za svaku razinu obrazovanja trebalo eksplicitno formulirati realističnija očekivanja u pogledu usvajanja pravopisa. Na kraju, ističe da reforma pravopisa ne bi trebala biti usmjerena na jačanje korelacije između fonemskoga i grafijskoga sustava, već na ujednačivanje i sistematizaciju. Grafijski sustav nije tek odraz fonemskoga, nego ima vlastite zakonitosti, i ako ga već želimo reformirati, reforma te zakonitosti ne bi trebala kršiti. Ukratko, kodifikaciju pravopisa treba učiniti dosljednijom, a glavna bi vodilja pritom trebala biti odstupanja od nje u suvremenoj pisanoj praksi.

Ipak, nasuprot Šapirovu pravopisnom realizmu rasprava o pravopisnoj reformi postala je u ovoj fazi prilično dogmatična. Obilježena je naime sukobom dviju fonoloških škola, Moskovske i Leningradske, koje su imale bitno različita shvaćanja ruskoga fonemskoga sustava, a posljedično i njegova odnosa s grafijskim sustavom. U središtu je njihova neslaganja tumačenje fonoloških glasovnih smjena, tj. fonemskoga statusa glasova kao što su [v] u riječi *вода* [vɔ'da] i [t] u riječi *водка* [,vɔtkə]. Članovi Moskovske fonološke škole inzistiraju da te i slične glasovne smjene ne dovode do promjene identiteta fonema, drugim riječima da je glas [v] zapravo pozicijski alofon fonema /o/, a glas [t] fonema /d/. S druge strane predstavnici Leningradske fonološke škole smatraju da se identitet fonema promijenio, tj. da glas [v] sada predstavlja fonem /a/, a glas [t] fonem /t/.

Te razlike imaju važne implikacije na pristup pravopisnoj reformi. Članovi Moskovske škole (npr. Panov 1963) zastupaju shvaćanje da fonološko načelo mora biti temelj ruskoga pravopisnoga sustava jer je fonemski identitet glasova ostvarenih u izgovoru – onakav kakvim ga oni vide – već prilično dobro zastupljen u ruskom pismu. S druge strane članovi Leningradske škole (npr. Ivanova 1964) inzistiraju na središnjoj važnosti mor-

⁸ Iako je i među lingvistima bilo mnogo zagovornika pravopisne reforme, većina je ipak protiv radikalne fonemizacije. Postoji međutim konsenzus da pravopis mora biti dosljedniji, tj. da se pisanje pojedinačnih jezičnih jedinica mora uskladiti s općim načelima te da iznimaka mora biti manje. Više o raspravi v. Arutjunova 2015: 35-69.

fološkoga načela, koje nalaže da se morfemi u pismu uvijek pišu na isti način, bez obzira na promjene u njihovu fonemskom sastavu uzrokovane položajem unutar riječi. Slijedom toga članovima Moskovske škole bilo je puno lakše prihvatiti početnu ideju da u pravopisnom sustavu treba ojačati ulogu fonološkoga načela. Novi pravopisni sustav, koji je pod nazivom *Predloženiya po usoveršenstvovaniju ruskoj orfografii* [Prijedlozi za usavršavanje ruskoga pravopisa], objavljen 23. i 24. rujna 1964. u dnevniku „Izvestija“ (a paralelno i u novinama „Učitel'skaja gazeta“ i „Sovetskaja Rossija“), bio je tako i formuliran na temeljima shvaćanja Moskovske škole.

Način na koji su u tom prijedlogu provedeni pojednostavnjivanje i sistematizacija pravopisa dobro oslikava pisanje tzv. mekoga glasa. Kao što je već spomenuto, parovi suglasnika koji se razlikuju samo po obilježju palataliziranost u ruskom se pismu bilježe istim slovom, dok se palataliziranost ili njezin izostanak signaliziraju samoglasničkim slovom koje slijedi. No ako je suglasnik na kraju riječi, palatalizacija je označena takozvanim mekim znakom *ь*, kao u riječi *писатель* ‚pisac‘. Postoji međutim nekoliko suglasničkih slova koja ne označuju dva, nego samo jedan suglasnik, npr. *ч* za „meki“ suglasnik [tʃ]. To slovo dakle već samo po sebi signalizira palataliziranost i nakon njega nema potrebe za tzv. mekim znakom, npr. u riječima kao što su *мочь* ‚moći‘ ili *дочь* ‚kći‘. Novopredloženi pravopisni sustav stoga izričito navodi da se meki znak u takvim slučajevima više neće koristiti. Članovi Leningradske škole međutim inzistiraju na važnosti zadržavanja mekoga znaka zbog morfološkoga pravopisnoga načela – taj znak naime signalizira da je u navedenim primjerima riječ o infinitivu (*мочь*), odnosno o imenici ženskoga roda koja u nominativu jednine završava na suglasnik (*дочь*).

Nova je pravopisna kodifikacija tako doista značila jačanje uloge fonološkoga pravopisnoga načela, pogotovo kad se ono razumijeva u skladu sa shvaćanjima Moskovske fonološke škole, ali je ujedno i dovela do toga da se promijenio pravopisni lik golemoga broja općeporabnih riječi. Slijedom toga vrlo je dvojbeno bi li novi pravopisni sustav donio ikakvo pojednostavnjenje iz perspektive običnih korisnika. On na kraju međutim i nije ušao u uporabu. Samo mjesec dana nakon što je novopredloženi pravopisni sustav objavljen, u listopadu 1964., Hruščeva je na mjestu sovjetskoga vođe zamijenio Brežnjev, nakon čega je došlo do preispitivanja kompletne Hruščevljeve politike, pa i pravopisne reforme koju je inicirao. Prostor u medijima opet je otvoren za raspravu o pravopisu, u kojoj su sada sudjelovali uglavnom književnici (detaljnije v. Arutjunova 2015: 74–78). Novi je pravopisni sustav ocijenjen krajnje negativno, a najčešći argument bilo je to da bi njegovim uvođenjem milijuni ljudi praktično preko noći postali nepi-

smeni. Konačno, početkom 1965. Pravopisni odbor Instituta za ruski jezik donio je odluku da pravopisna reforma nije potrebna.

3. Rasprava o reformi češkoga pravopisa

Rasprava o češkom pravopisu počela je kada je Jaromír Bělič u časopisu „Český jazyk a literatura“ objavio članak *Odhodláme se k výzranějšímu zjednodušení pravopisu?* [*Hoćemo li se odlučiti za izrazitije pojednostavnjenje pravopisa?*] (1963–64). Na njezino pokretanje zacijelo je utjecala aktualna polemika o ruskom pravopisu, iako je stanovit utjecaj mogla imati i desetak godina prije provedena slovačka pravopisna reforma. Nakon Běličeva članka o pravopisnoj se reformi raspravljalo na stranicama vodećih čeških lingvističkih časopisa „Naše řeč“, „Slovo a slovesnost“ i „Český jazyk ve škole“. I u češkom je slučaju glavni propagirani cilj reforme bilo olakšati usvajanje pravopisa u školama, i to jačanjem uloge fonološkoga pravopisnoga načela. Isticalo se da je pravopis najčešći uzrok ponavljanja razreda (Janáček 1964–65) te da bi se njegovim pojednostavnjivanjem olakšalo usvajanje, a ujedno i dobilo više vremena za obradu morfologije, sintakse i stilistike (Sgall i Novák 1964–65).

U češkom pravopisu grafijski sustav znatno bolje korespondira s fonemskim nego u ruskom, pa ni potencijalni pravopisni problemi nisu bili toliko brojni. U središtu je rasprave bilo pisanje takozvanoga tvrdoga *y/ý* i mekoga *i/í*. U suvremenom češkom jeziku fonemi /i/ i /i:/ bilježe se naime s po dva slova: *i* i *y* te *í* i *ý*.⁹ Njihova je distribucija u nekim slučajevima jasno definirana: primjerice iza tzv. mekih suglasnika, kao što je npr. *ř*, može se koristiti samo meko *i* (npr. *řít* ‚reći‘), dok iza tzv. tvrdih suglasnika, kao što je npr. *r*, može doći samo tvrdo *y* (npr. *ryba* ‚riba‘). U nekim slučajevima odabir „tvrdoga“ ili „mekoga“ slova upućuje na izgovor prethodnoga suglasnika, primjerice u riječi *nyní* ‚sada‘ tvrdo *y* označava da prvo *n* nije palatalizirano, dok meko *i* označava da drugo jest: [niji:]. Napokon, tvrdo *y* i meko *i* katkad služe kao pravopisno sredstvo razlikovanja leksičkih (npr. *mýt* ‚prati‘ i *mít* ‚imati‘) i gramatičkih homonima (npr. *holubi* ‚golubovi, N i V mn.‘ i *holuby* ‚A i I mn.‘). Postoje međutim i slučajevi u kojima je načelno moguća uporaba i tvrdoga *y* i mekoga *i*, ali je iz povijesnih razloga u pravopisu prihvaćen samo jedan od njih, u prvom redu iza tzv. neutralnih suglasnika, kao što je npr. *b* – *býk* ‚bik‘, ali *bílý* ‚bijel‘. Češka djeca u školama zato provode sate i sate učeći kako pisati riječi iz te skupine. Većina sudi-

⁹ Svi se češki samoglasnici pojavljuju u kratkoj i dugoj inačici, pri čemu kvantiteta ima funkciju razlikovnog obilježja. Dugi se samoglasnici u pismu označuju posebnim dijakritičkim znakom – crticom (npr. *á*, *é* itd.).

onika u raspravi smatrala je da je potrebno pojednostavniti pravila koja određuju pisanje tvrdih *y* i *ý* te mekih *i* i *í*, ali nije bilo konsenzusa o tome kako to učiniti.¹⁰

Vrlo malen broj sudionika u raspravi o češkom pravopisu u potpunosti je odbijao reformu. Neki su u pravopisu vidjeli naslijeđeno kulturno dobro koje treba sačuvati (Kopečný 1963–64), dok su drugi upozoravali da bi radikalna reforma donijela kaos jer bi većina obrazovanih govornika preko noći postala nepismena (Spal 1964–65). Pristaše reforme priznaju da u tom ima istine, ali ističu: „Neke od povijesnih danosti očito su vrijedne toga da budu sačuvane, odnosno učvršćivane, razvijane i sl., no druge treba prevladati i napustiti, odnosno ograničiti“.¹¹ Smatraju uz to da šok uzrokovan širokom reformom ne bi bio dugotrajan jer bi uvedene promjene pravopis učinile logičnijim i pismeni govornici češkoga na njega bi se brzo i lako naviknuli. Osim toga „popravljanje pravopisa imalo bi znatan doseg za buduće generacije. U ovom slučaju ne smijemo mu pristupati uskoprudno.“¹²

Rasprava o češkom pravopisu imala je jednu specifičnu karakteristiku koja je razlikuje od ruske – provedeno je istraživanje pisane uporabe među učenicima osnovnih škola (usp. Janáček 1964–65 i Dokulil 1965) te studentima (usp. Dvořák 1965–66), koje je pokazalo da ni jedni ni drugi zapravo nisu imali tako ozbiljnih problema s pravopisom kao što se u polemici često tvrdilo. Ubrzo nakon toga Pravopisno povjerenstvo Instituta za češki jezik odlučilo je da reforme češkoga pravopisa neće biti. Ta je odluka donesena otprilike godinu dana nakon što je Pravopisni odbor Instituta za ruski jezik donio sličan zaključak u vezi s reformom ruskoga pravopisa, i to također nakon političke intervencije (usp. Cvrček 2006: 32). Nekoliko godina poslije provedeno je i široko istraživanje stavova javnosti prema pravopisnoj reformi, i to kako među stručnjacima tako i među laicima. Pokazalo se da su i jedni i drugi u iznimno velikom postotku protiv radikalne reforme i da se mogu složiti samo s postupnim uklanjanjem najvećih nedosljednosti (usp. Tejnor 1969).

¹⁰ Detaljnije o raspravi v. Cvrček 2006: 49–58 te Vuković 2008 i 2016. U slovačkoj pravopisnoj reformi iz 1953. doista je došlo do pojednostavnjivanja pisanja tvrdih *y* i *ý* te mekih *i* i *í*.

¹¹ „Některé z historických daností jsou zřejmě hodny toho, aby byly zachovány a popř. upevňovány, rozvíjeny ap., jiné je třeba naopak překonat a opustit, popř. omezit.“ (Sgall i Novák 1964–65: 315)

¹² „Úprava by [...] měla značný dosah pro budoucí generace. V takovém případě k ní nesmíme přistupovat úzkoprsně.“ (Sgall 1963–64: 405)

4. Zaključak

Nastojanja da se korjenito reformiraju ruski i češki pravopis na početku 1960-ih snažno su obilježena autoritarnim načinom upravljanja jezikom. Rasprave o reformi pokrenute su, kanalizirane i zaustavljene političkom intervencijom. U njihovoj je pozadini bila Hruščevljeva ideja da će jednostavniji pravopis ostaviti učenicima više vremena za bavljenje temama korisnijima za nacionalno gospodarstvo, a zaustavljene su nakon što su u Brežnevljevo doba Hruščevljeve politike podvrgnute preispitivanju. U promišljanjima reforme izostala je analiza primjene pravopisa u stvarnoj pisanoj uporabi (provedena je samo u Češkoj, i to dijelom nakon što je rasprava o reformi već bila završena), a u obzir su uzimani ponajprije interesi djece koja pravopis usvajaju, u znatno manjoj mjeri interesi već pismenih korisnika jezika, dakle većine i među govornicima ruskoga i među govornicima češkoga. U tom smislu ove dvije reforme imaju u prvom redu povijesno značenje.

Pa ipak, sadržaj rasprava, koji nije bio odlučujući za sudbinu reformskih pokušaja, pokazuje sve teškoće s kojima su suočena nastojanja da se intervenira u pravopisne sustave s dugom tradicijom i stabiliziranom uporabom. U takvim situacijama ima puno više praktičnih problema, ali i simboličkih vrijednosti, zbog kojih je radikalna reforma u pravilu teško provediva. Toga su bili svjesni i mnogi sudionici dviju polemika, iako se u jeku rasprave činilo da su njihovi glasovi ostali u drugom planu. Ocjenjujući prijedlog ruske reforme, istaknuti lingvist A. A. Zaliznjak naveo je da bi on bio odličan za jezik bez pismenosti. „No ako bismo Prijedloge ocjenjivali s obzirom na to da ruski jezik ima višestoljetnu povijest, tradicionalni način pisanja cijelih skupina riječi, mnogi su prijedlozi neprihvatljivi. Lingvisti griješe kad ne uzimaju u obzir čisto društvena pitanja: nužnost konkretnih promjena u konkretnim povijesnim uvjetima.“¹³ O češkoj reformi na sličan se način izrazio utjecajni češki lingvist B. Trnka: „Bilo bi, doduše, zacijelo moguće i zacijelo vrijedno izraditi idealan model češkoga pravopisa, koji bi odgovarao svim zahtjevima znanstvene ispravnosti, ali nijedan ga autoritet ne bi mogao nametnuti zajednici koja piše, koja se ne odriče svojega pravopisnoga *mos consuetus* bez pritiska promjena gospodarske, kulturne i psihološke naravi.“¹⁴

¹³ „No esli ocenivat' Predloženiya' s učetom togo, čto russkij jazyk imeet mnogovekovuju istoriju, tradicionnoe napisanie celyh grupp slov, mnogie predloženiya – nepriemlemy. /.../ Lingvisty ošibajutsja, ne učitivaja vopros čisto social'nyj: neobhodimost' konkretnyh izmenenij v konkretnyh istoričeskikh uslovijah.“ Navedeno prema Sazonova 1964: 51.

¹⁴ „Bylo by sice jistě možno a jistě i zaslužno vypracovat ideální model českého pravopisu, který by vyhovoval všem požadavkům vědecké správnosti, ale žádná autorita by nemohla vnútit jej píšícímu kolektivu, který se nevzdává svého pravopisného ‚mos consuetus‘ bez tlaku změn hospodářského, kulturního, politického a psychologického rázu.“ (Trnka 1964: 197)

Kako nam pokazuju ova dva reformska pokušaja, u jezicima s dugom tradicijom i ustaljenom praksom pismenosti gotovo je nemoguće radikalno mijenjati pravopis. Moguće je međutim proučavati unutarnju dinamiku pravopisnoga sustava kako bi se bolje upoznali odnosi između pravopisnih načela na kojima taj sustav počiva; moguće je istraživati povijest pravopisa kako bi se ustanovile motivacije koje stoje u temeljima pojedinih pravopisnih pravila; moguće je analizirati pravopisni uzus kako bi se ustanovilo kakve su njegove razvojne tendencije i koji se elementi pravopisne kodifikacije u praksi ne ostvaruju. Osim toga, moguće je i osmisliti metodiku poučavanja pravopisa, u sklopu koje će biti određeno koji elementi pravopisne kodifikacije moraju biti obrađeni u školama i na kojem stupnju, a koji će biti rezervirani za profesionalne lektore i korektore. Kad je pak riječ o promjenama pravopisne kodifikacije, u načelu su prihvatljive samo manje intervencije u pravopisna pravila i interpunkciju, u osnovi kako bi se sistematiziralo ono što nije do kraja sistematizirano, eventualno i kako bi se prilagodilo razvojnim tendencijama suvremenoga pisanoga uzusa. Intervencije u samu grafiju i u opća pravila uporabe pojedinih grafema jezična je zajednica u normalnim okolnostima nesklona prihvatiti, čak i onda kada su takve promjene motivirane željom da grafijski sustav jače korespondira s fonemskim.

Izvori

- Efimov, A. I. 1962. *Krasnorečie i orfografija*. „Izvestija“, 23. 3. 1962. Str. 3.
- Pravidla českého pravopisu*. 1957. Praha: Československá akademie věd.
- Pravidla českého pravopisu*. 1993. Praha: Academia.
- Pravila ruskoj orfografii i punktuacii*. 1956. Moskva: Akademija nauk SSSR.
- Pravila ruskoj orfografii i punktuacii: polnyj akademičeskij spravočnik*. 2007. Moskva: Izdatel'stvo Èksmo.
- Predloženija po usoveršenstvovaniju ruskoj orfografii*. „Izvestija“, 23. 9. 1964. Str. 3–4; 24. 9. 1964., str. 3–4.
- Vinogradov, V. V. 1962. *Russkaja orfografija i ee reforma*. „Izvestija“, 15. 12. 1962. Str. 5.

Literatura

- Arutjunova, E. V. 2015. *Reformy ruskoj orfografii i punktuacii v sovetskoe vremja i postsovetskij period: lingvističeskie i social'nye aspekty*. Doktorska disertacija obranjena na Ruskom državnom humanističkom sveučilištu.
- Bělič, J. 1963–64. *Odhodláme se k výraznějšimu zjednodušení pravopisu? „Český jazyk a literatura“*, 14, 4. Str. 145–156.

- Cvrček, V. 2006. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha: Karolinum.
- Dokulil, M. 1965. *Průzkum obtíží našeho pravopisu (Výsledky a výhledy práce pravopisné komise)*. „Naše řeč“, 48. Str. 30–36.
- Dvořák, E. 1965–66. *Průzkum pravopisného úzu studentů pražských vysokých škol*. „Český jazyk a literatura“, 16. Str. 97–113.
- Figurovskij, I. A. 1962. *Radikal'no uprostit' orfografiju*. „Russkij jazyk v škole“, 5. Str. 96–98.
- Ivanova, V. F. 1964. *O morfoložičeskom principe rusckoj orfografii*. „Russkij jazyk v škole“, 3. Str. 6–13.
- Ivanova, V. F. 1971. *Teoretičeskie osnovy rusckoj orfografii*. Doktorska disertacija obranjena na Državnom sveučilištu u Leningradu.
- Janáček, G. 1964–65. *K reformě pravopisu*. „Český jazyk a literatura“, 15. Str. 117–124.
- Kopečný, F. 1963–64. *K reformě českého pravopisu*. „Český jazyk a literatura“, 14. Str. 351–355.
- Kuz'mina, S. M., 1981. *Teorija rusckoj orfografii. Orfografija v ee otnošenii k fonetike i fonologii*. Moskva: Nauka.
- Lopatin, V. V., 2009. *Lingvističeskie osnovy rusckoj orfografii: teorija i praktika*. Moskva: Izdatel'skij centr „Azbukovnik“.
- Panov, M. V. 1963. *Ob usoveršenstvovanii rusckoj orfografii*. „Voprosy jazykoznanija“, 2. Str. 81–93.
- Sazonova, I. K. 1964. *Obsuždenie ‚Predloženíj po usoveršenstvovaniju rusckoj orfografii‘ v izdatel'stve ‚Sovetskaja ěnciklopedija‘*. „Russkij jazyk v škole“, 6. Str. 51.
- Sgall, P. 1994a. *Lingvistický pohled na český pravopis I*. „Slovo a slovesnost“, 55, 3. Str. 168–177.
- Sgall, P. 1994b. *Lingvistický pohled na český pravopis II*. „Slovo a slovesnost“, 55, 4. Str. 270–286.
- Sgall, P. 1963–64. *Kdyby nebylo ypsilonu, museli bychom ho vytvořit?* „Český jazyk a literatura“, 14. Str. 402–407.
- Sgall, P.; Novák, P. 1964–65. *Ke způsobu uvažování (o pravopisu a jiných ‚historických danostech‘)*. „Český jazyk a literatura“, 15. Str. 315–320.
- Spal, J. 1964–65. *Z druhé strany*. „Český jazyk a literatura“, 15. Str. 174–178.
- Šapiro, A. B. 1962. *Nemalovažnyj vopros (K sporam o rusckom pravopisanii)*. „Izvestija Akademii nauk SSSR“, 21, 6. Str. 465–580.
- Tejnor, A. 1969. *Český pravopis a veřejné mínění*. „Naše řeč“, 52. Str. 265–285.
- Trnka, B. 1964. *O českém pravopise*. „Slovo a slovesnost“, 25. Str. 197–201.
- Vinogradov, V. V. (ur.). 1965. *Obzor predloženíj po usoveršenstvovaniju rusckoj orfografii (XVII–XX vv)*. Moskva: Akademija nauk SSSR.

- Vuković, P. 2008. *Český pravopis a ,zlatá šedesátá’*. U: Rusinová, E. (ur.). *Přednášky a besedy ze XLI. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita. Str. 212–223.
- Vuković, P. 2016. *Polemika o češkom pravopisu u 1960-ima*. U: Kryžan-Stanojević, B. (ur.). *Jezična politika – između norme i jezičnog liberalizma*. Zagreb: Srednja Europa. Str. 69–79.

Failed reforms of Russian and Czech spelling of the 1960s

In the early 1960s, there emerged initiatives to radically reform two Slavic spelling systems – Russian and Czech. The reforms sought to strengthen the application of the phonological orthographic principle, which was expected to facilitate spelling acquisition in schools. Debates on the spelling reform were initiated, channelled, and brought to an end by political intervention, so they were predominantly characterized by authoritarian language management. However, their content demonstrates that it is not easy to intervene in spelling systems with a long tradition and stabilized contemporary use, which makes this example instructive in the present-day world as well.

Keywords: *spelling reform, Russian, Czech, 1960s*

